

Історія History

УДК 929Шев+792.03(100)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СВІТОВА ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА

Леонід Барабан

У статті розглянуто значення сценічних творів «Назар Стодоля» і «Гайдамаки» Т. Шевченка, а також «Мати-наймичка» (І. Тогобочний за Т. Шевченком) у світовій драматургії в різномовних перекладах – у Болгарії, США, Чехії, Словаччині, Канаді, Німеччині, Польщі, Іспанії, Індії, Франції та інших країнах.

Ключові слова: Тарас Шевченко, драматургія, літературний переклад, український театр.

В статье рассмотрено значение сценических сочинений «Назар Стодоля» и «Гайдамаки» Т. Шевченко, а также «Мать-служанка» (И. Тогобочный за Т. Шевченко) в мировой литературе в разноязычных переводах – в Болгарии, США, Чехии, Словакии, Канаде, Германии, Польше, Испании, Индии, Франции и других странах.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, драматургия, литературный перевод, украинский театр.

The significance of stage pieces *Nazar Stodolia* and *Haidamaky* by T. Shevchenko, *Mother-hireling* (compassed by I. Tohobochnyi and T. Shevchenko) in the world literature in the translations into different languages – in Bulgaria, the USA, Czechia, Slovakia, Canada, Germany, Poland, Spain, India, France and others is considered in the article.

Keywords: Taras Shevchenko, drama, literary translation, Ukrainian theater.

У сучасній Україні численні переклади і сценічна інтерпретація драматургії Т. Шевченка за рубіжем і в ХХІ ст. залишаються невивченими та малодослідженими. Тимчасом, за твердженнями світових мистецтвознавців, саме автор «Назара Стодоля» й «Гайдамак» першим відкрив героїко-романтичну лінію у вітчизняному сценічному мистецтві. Однак пам'ятаймо, що значення його драматичних творів полягає ще й у тому, що вони вказали нові, вищі принципи та художні можливості для розвитку театру, засвідчили перед світом, що українська сцена спроможна відтворити найзлободенніші соціальні проблеми епох як минулого, так і сучасного. Звідси й виникає увага зарубіжних митців перевтілення, а також перекладачів до драматичної спадщини Кобзаря.

Нині постало багато цікавих матеріалів, які засвідчують захоплення світових режисерів, акторів, сценографів, діячів культури творчістю Т. Шевченка, його майстерністю «різьбити» людські характери, насичувати діалогічну мову яскравими барвистими словами, які стають зрозумілими кожному, хто до них торкається. Власне, цим сповне-

ні всі драматичні твори Т. Шевченка і про нього зокрема.

Так, драма «Назар Стодоля» стала дуже відомою в Болгарії з 1911 року завдяки талановитій театральній трупі О. Суходольського, яка показала її в Софії на сцені Народного театру (нині – Національний театр ім. І. Вазова), а захоплююча рецензія була відразу надрукована в газеті «Народна правда» («Хората истинската», 3.02.1911). Невдовзі, завдяки допомозі й турботам видатних болгарських акторів А. Будевської та І. Попова, драму переклав і видав друком П. Скопаков. У Болгарії 1911 року також переклали «Гайдамаків» і драму призабутого нині в Україні драматурга І. Тогобочного «Мати-наймичка», яку створено за поемою Т. Шевченка. Шкода лише, що цю драму періоду УРСР заборонили до постановки, уважаючи націоналістичною. Вона перебувала майже 100 років під цензурним ключем, і майстри сцени її й досі мало знають.

Дуже шкода, що в Україні ніколи не згадували про те, що 1919 року (26 лютого за ст. ст.), а це було десятиліття від написання драматургом цієї п'єси в 1909 році, у Софії знаменитий у світі Вільний театр

ЛЕОНІД БАРАБАН. ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СВІТОВА ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА

показав спектакль саме «Мати-наймичку», де режисером був не менш знаменитий театральний діяч С. Бичваров, а в головній ролі наймички Марини виступила одна з найкращих європейських актрис трагедійного плану Т. Стойчева. Вистава була в репертуарі театру до 1925 року.

До речі, у Болгарії 1894 року, а ще раніше – у Румунії, надрукували драму «Кремуцій Корд» М. Костомарова, де підтекстом ішлося про розгром царем Кирило-Мефодіївського братства в Києві, членом якого був і Тарас.

Загалом болгари дуже шанують пам'ять Кобзаря. Раз у раз у театрах відбуваються прем'єри його творів або написаних за ними вистав. Про це засвідчив переклад драми «Божественна самотність» О. Денисенка (2009), у якій ідеться про невдалу спробу Тараса одружитися на Ликері Полушмаковій; адже це незнана сторінка останніх років буття Т. Шевченка, його людське бажання бути просто щасливим і коханим чоловіком після довгих років поневірянь у солдатчині.

17 грудня 1954 року в м. Ямболі режисер Я. Стоянов подав свою інтерпретацію «Назара Стодолі», використовуючи найновіші зображально-виражальні театральні засоби та залучивши до участі відомих болгарських акторів. Режисер зауважив, що переклад зроблено з режисерських примірників Г. Юри (виставу не здійснено) й А. Бучми (вистава 1951 р.) відомим П. Атанасовим. І це дало особливий ефект при перенесенні тексту на підмостки сцени. Критики В. Мавродієв і А. Бояджієв на сторінках журналів «Театр» («Театър») і «Народна культура» («Народна култура») в березні 1954 року високо оцінили всю роботу театральних митців. Шкода лише, що постановка «Назара Стодолі» в Радомирі 1922 року на сцені тамтешнього театру витримала більше 100 показів, але ім'я перекладача і постановника, з огляду на соціальні й воєнні обставини, загубилося.

Упродовж 1984–1991 років Літературний театр у Софії здійснив кілька інсценізацій поем Т. Шевченка. Окрім того, він повністю транслював у перекладі «Назара Стодолю», драматичну оперу «Катерина» М. Ар-

каса, оперу «Наймичка» М. Вериківського. Журнал «Театр», що виходить уже понад 70 років, прорецензував усі ці вистави, а також постійно в березневих номерах друкував і друкує матеріали про естетичні особливості та художню вартість драматургічної спадщини українського Генія. А 1996 року навіть зробив оригінальну підбірку фото і висловів болгар про виставу «Мати-наймичка» І. Тогобочного, яку двічі, упродовж березня, транслював Телетеатр Болгарії.

У другій половині ХХ ст. для пропаганди творчості Т. Шевченка багато доклав зусиль перекладач Д. Методієв. Під його керівництвом видано двотомник поета, куди ввійшли майже всі твори митця. Це стало значним внеском у справу єднання двох народів. Завдяки Д. Методієву перекладено й кіносценарій В. Івченка «Назар Стодоля» з «Вечорницями» П. Ніщинського (1960).

Провідні болгарські актори А. Будевська й І. Попов були особисто знайомі з М. Садовським. У 1911 році вони побували в Києві і в професіональному театрі М. Садовського дивилися виставу «Пан Сотник» Г. Козаченка, створену за поемою Т. Шевченка (нині зовсім призабуту, хоча вона має високомистецьку вартість). Критик А. Бояджієв 1955 року в журналі «Театр» відзначив, що саме ці майстри на початку ХХ ст. прищепили болгарському народу любов до Кобзаря (Театър. – 1955. – № 6. – С. 73).

Однак найбільш значущими стали події, пов'язані з драматургією Т. Шевченка і його творами, а також про нього, у Сполучених Штатах Америки. У Вашингтоні відкрили й пам'ятник Кобзареві.

Особливим є також факт, оприлюднений нещодавно. У 1954 році, у Нью-Йорку (США), відомий драматург Р. Лапіка написав психологічну драму «Державна зрада», де вперше англійською мовою відтворили епізод арешту Т. Шевченка і суд над ним та іншими членами Кирило-Мефодіївського братства. П'єса була розрахована саме на американського глядача і для американського театру; звідси в сюжеті елементи любовної інтриги і чимала частка художнього доміслю. Драма не претендувала на документальність, хоча в ній використана частина протоколів допиту, які існують у США,

ІСТОРИЯ

дещо вигаданою стала й розмова Тараса із царем Миколою I, а також фліртування В. Рєпніної з графом Орловим, але поезії, які процитовані в п'єсі, драматург написав власноруч, модернізувавши лексику відповідно до новочасних подій. Однак головне Р. Лапіка зберіг: у надзавданні драми домінував вічний конфлікт між митцем і владою, між незламним духом і бруталною силою, між жаданням свободи та імперською агресивністю. У США п'єсу першим поставив театр у Вест Палм Біч (штат Флорида). Вона здобула надзвичайне визнання, адже драматург блискуче оволодів сюжетом, який тримає в напрузі до заключної репліки, кожен епізод – сповнений інтриги, яка розв'язує у фіналі питання, чи винен Т. Шевченко в державній зраді, яку йому зінкримінували, і за яку імперський суд його засудив. У п'єсі особливої художньої завершеності набрали всі дійові особи. Серед них – Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко, Микола Костомаров, донощик Олексій Петров, Вартовий, Варвара Рєпніна.

У 1992 році блискучий переклад драми «Державна зрада» Р. Лапіки на українську мову здійснив М. Рябчук, а 1995 року вона вийшла друком. Нею, лише в XXI ст., зацікавився Національний театр імені Марії Заньковецької, однак режисер-постановник Ф. Стригун зробив із драми свій, сучасний варіант, назвавши «Сон на дві частини», що зашкодило її сприйняттю зі сцени. Відрадно було тільки те, що окремі виконавці зуміли донести авторські думки, серед них – актори С. Глова (Тарас Шевченко), Б. Козак (граф Олексій Орлов), П. Бенюк (генерал Леонтій Дубельт), Т. Литвиненко і Г. Давидова (цариця Олександра), Х. Гриценко (графиня Варвара Рєпніна). Прем'єра вистави відбулася 9 березня 2003 року в переповненому залі театру, протримавшись у репертуарі п'ять років.

У 1969 році, у Брукліні, здійснили англійською постановку «Катерини» М. Аркаса за мотивами поеми Т. Шевченка. Зал театру Кармен Скул, що вміщував 800 глядацьких місць, був переповнений, і, як свідчила преса, багато людей стояло, а інша частина охочих, за браком місць, повернулася додому. Роль Катерини виконувала артист-

ка міського оперного театру в Нью-Йорку М. Лисогір. «Своєю грою і нюансами прекрасного голосу вона передала найглибші, найтрагічніші переживання Шевченкової Катерини і глибоко зворушила публіку», – писала двомовна (англійська і українська) газета «Свобода» (1969. – Чис. 38), а професор М. Полевський у тій же газеті зауважив, що виставу «треба показувати по всій Америці». У постановці був задіяний хор церкви Святого Духа, який спільно з акторами Українського оперного ансамблю (США) відтворив правдивий колорит вечорниць.

На радіо у Вашингтоні раз у раз, особливо безрезневими днями, лунали «Гайдамаки» англійською, їх читала драматична актриса Н. Горленко, яка працювала в театрі М. Садовського і 1919 року емігрувала. У США вийшли її спогади.

У 1951 році, у Філадельфії, композитор і театральний діяч Я. Барнич здійснив виставу «Катерина» М. Аркаса з адаптацією англійською, а «Голос Америки» транслював її в країни Європи, у тому числі й в Україну. У Вінніпезі, під час відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Канаді, він диригував об'єднаними хорами США і Канади. (Я. Барнич – почесний громадянин м. Вінніпега.)

У США чималий внесок зробили в популяризацію драматургії Т. Шевченка і п'єс про нього режисер В. Блавацький та актори О. Добровольська і Й. Гірняк, які 1948 року емігрували з Німеччини.

У театральну культуру Чехії та Словаччини драматургія українського митця слова ввійшла 1898 року перекладом і друком «Назара Стодолі». Друге чеське видання драми здійснили через півстоліття – 1958 року, але цього разу п'єсу доповнили піснями композитора А. Палоушека. Невдовзі відомий славіст М. Молнар зауважив, що «ознайомившись із мелодіями зазначених пісень, одразу відчуваєш, що створила їх людина, малознайома зі специфікою української пісні». Проте вистава в театрі на Віноградах (передмістя Праги) мала успіх.

У Празі видавництво «SNDK» 1954 року видало книгу О. Іваненко «Тарасові шляхи»

ЛЕОНІД БАРАБАН. ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СВІТОВА ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА

в перекладі Р. Гулки, а Центральне радіо Чехії зробило за нею драматичну інсценізацію і транслювало в дитячих передачах. У 1860 році (перший переклад поем Т. Шевченка за кордоном) чеський журнал «Картини життя» (*Obrazy života*) надрукував поему «Іван Підкова» в перекладі Я. Перволфа (1859–1860. – S. 299–361). Цю поему багато разів читали зі сцени, перевидавали, інсценізували. Особливо вдалим став випуск 1964 року у Брно. Про все це неодноразово писав журнал «Театр» (*Divadlo*).

«Назар Стодоля» виходив окремих виданнях у Чехії кілька разів. Переклад здійснювали в 1955 (М. Мелованова й В. Лібовицький) і 1958 (Г. Будінова) роках, тексти пісень з «Вечорниць» П. Ніщинського переклав В. Данек. Обнова видання мала значні тиражі. Перевидання перекладу Г. Будінової побачило світ ще й у 1984–2001 роках.

У 1960 році Словацьке видавництво художньої літератури в серії «Світова бібліотека театральних п'єс» випустило в Братиславі «Назара Стодолю», залучивши до перекладу майстрів слова І. Галло й М. Ковачика. Наприкінці видання вміщено коментарі щодо драми відомого слависта М. Неврлі. На сторінках газети «Культурне життя» (*Kultúrny Život*) книга дістала високу оцінку, де, між іншим, було зауважено, що п'єсу в театрах України ставлять уже більше 100 років. В адаптації словацькою мовою драма йшла на сцені Народного театру в Прешові (постановник-режисер – Ю. Шерей, сценографи й хореографи – Я. Пешл, В. Сидор, Ф. Пергер). Шкода лише, що цей театр наприкінці ХХ ст. перейшов на діалектне мовлення. Раніше в колективі були й вистави за п'єсами І. Кочерги «Пророк», М. Зарудного «Марина» та А. Малишка «Здавалося б, одне лиш слово...».

Музично-драматичний театр Братислави показав 2001 року прем'єру опери «Катерина» М. Аркаса, здобувши найвищу театральну премію на фестивальному огляді театрів Словаччини; 2002 року цю виставу презентували в Києві та Львові, а в 2014 році відбулася її телетрансляція.

Щодо театрального процесу в Канаді, то драму Т. Шевченка «Назар Стодоля» тут побачили 1891 року, а переклади його

творів почали здійснювати з першого десятиліття ХХ ст. Першим став «Невольник» М. Кропивницького англійською та французькою мовами, поставлений у цій адаптації 4 жовтня 1913 року Робітничим театром у Вінніпезі. У 1924 році в м. Саскатуні відбулася прем'єра «Матері-наймички» І. Тогобочного, а 1928 – його ж драми «Кохайтеся, чорнобриві» (прем'єра – 9 березня). 21 березня 1914 року у Вінніпезі в інтерпретації Робітничого театру зазвучав «Назар Стодоля». Виставу приурочили 100-річчю від дня народження Генія. У Торонто 1962 року двома мовами (українською й англійською) звучала опера «Катерина» М. Аркаса. У Саскатуні драматичний колектив при українській громаді показав «Гайдамаків». У виставі взяли участь більше ста виконавців, а згодом її показували в адаптації англійською. Багато добрих справ з популяризації драматургії Т. Шевченка (особливо англійською) та про нього зробило Просвітно-драматичне товариство імені Марії Заньковецької, засноване 1911 року у Вінніпезі.

Перший професійний український театр у Канаді, заснований 1914 року у Ферні (Британська Колумбія), налічував 18 акторів і 2 режисерів. І він починав свою діяльність із «Назара Стодолі».

Багато допоміг канадцям зрозуміти драматичну творчість Т. Шевченка український дипломат і драматург М. Ірчан, який перебував тут п'ять з половиною років – і добре володів англійською та французькою мовами. У Канаді він написав практичний театральний підручник «Сцена», до якого ввійшло багато прикладів із творів Т. Шевченка; переклав «Гайдамаків», допоміг спільно з М. Шатувльським здійснити у Вінніпезі за поемою і виставу. У 1937 році М. Ірчана органи НКВС розстріляли як іноземного шпигуна.

Письменник, громадський та театральний діяч Угорщини Й. Дарваш, який у 50-х роках ХХ ст. неодноразово перекладав твори і щоденник Кобзаря, писав, що «натхненне слово Шевченка справило на угорців надзвичайне враження. У ньому ми відкрили для себе українського Петєфі – пристрасного борця за щасливу долю

ІСТОРИЯ

народу». У березні 1996 року Центральне радіо Угорщини передало два уривки з «Назара Стодолі» в його перекладі. Драму переклали угорською і 1960 року, поставивши на сцені Літературного театру Пешта 1961 року. У 1984 році перекладено драму «Марина» М. Зарудного, яку драматург написав за поемами Т. Шевченка. До 200-ліття від дня народження Поета в Будапешті підготували великий концерт на два відділи, до якого ввійшли уривки з «Нараза Стодолі» й «Гайдамак».

Помітне місце займають переклади драматургії Т. Шевченка, інсценізації його творів та п'єси про нього в Німеччині, Сербії, Албанії, Македонії, Чорногорії, Румунії, особливо в Польщі. У цьому плані необхідно відзначити плідну роботу німецького вченого, перекладача П. Кірхнера; у Берліні тривалий період існувало видавництво «Henschelvelag», яке займалося виключно виданнями драматичних і музичних творів народів світу німецькою мовою. Саме воно випустило і деякі поеми та драму Т. Шевченка. До перекладів долучилася й письменниця старшого покоління – Г. Ціннер.

Польський перекладач, критик і театральний діяч Е.-С. Бури неодноразово підкреслював, що «переклади і постановки п'єс за творами Т. Шевченка збагачують увесь світовий театральний процес значними художніми здобутками, поширюють його тематичні обрії, наближають пізнання України, стають якісною школою, збагачують режисерську і акторську майстерність (Teatr. – Warszawa, 1974). Чимало теплих слів про Т. Шевченка і його драматургію висловили мудрий Я. Івашкевич, світовий актор Л. Сольський, славіст С. Козак, режисер Л. Шіллер.

Багато добрих і корисних справ для пропаганди і перекладів Шевченкової драматургії зробили театральні колективи, утворені після Другої світової війни, особливо в тодішній Західній Німеччині, Австрії, Франції. Так, у західній частині Берліна 1948 року режисер Г. Затворницький поставив поетичну композицію «Слухайте, дівчата, та навчайтеся», супровід якої звучав німецькою. Виставу «Гайдамаки» в інтерпретації режисера й актора Й. Гірняка показали в

Регенсбурзі, а потім у таборах для переміщених осіб, певні діалоги виконували тільки німецькою. Режисер В. Блавацький допомагав поставити «Назара Стодолю» в Мюнхені, Найбоєрні, «Катерину» М. Аркаса – у Берхтесгадені. Загалом діяльність цього режисера впродовж 1947–1950 років на території тогочасної Західної Німеччини українськими дослідниками театрального мистецтва так і не висвітлено.

Театральна трупа М. Садовського, прибувши в жовтні 1889 року на територію Молдови, тодішньої Бессарабії, показала «Назара Стодолю» відразу по приїзді – 11 жовтня. Успіх акторів був надзвичайний, а І. Нечуй-Левицький, який учителював у Кишиневі, писав, що публіка мало розуміла мову, «але, все-таки, прийшли до театру і молдаване, і греки, і вірмени, і євреї, і болгары», бо, як потім свідчили, артисти так чудово грають і співають, що, навіть не розуміючи половини того, про що говорили на сцені, можна було милуватися грою, співами артистів. У виставу включили і «Вечорниці» П. Ніщинського. Зауважимо, що Молдавський національний театр імені М. Емінеску і відкривали в першій половині ХХ ст. виставою «Назар Стодоля», де роль Галі виконала відома актриса Д. Дарієнко. Після 2000 року в Молдові для популяризації драматичної творчості Т. Шевченка чимало зробила режисер С. Болохан, а згадувана провідна майстриня сцени Д. Дарієнко неодноразово наголошувала, що вона як актриса зростала на драматургії Т. Шевченка і грала то Галю, то Стеху в «Назарі Стодолі», Жінку з рогачем у «Гайдамаках».

Доброю звісткою 1953 року стало повідомлення тодішнього ТАРС, що в Тунісі театр м. Бен-Метарі показав інсценізацію «Великий льох», куди ввійшло чимало різних соціальних поезій Т. Шевченка. Ця вистава в м. Торонто (Канада) отримала Другу нагороду на фестивалі перекладних українських п'єс 1954 року. Здійснити спектакль допомогла величезна українська колонія, яка міститься в Тунісі й дотепер.

Аж ніяк не можна обійти й того факту, що блискучий переклад «Назара Стодолі» здійснив іспанською мовою Р. Естрелла, а широкий коментар до п'єси 1964 року напи-

ЛЕОНІД БАРАБАН. ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СВІТОВА ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА

сав відомий світові письменник С. Фейхоо. На жаль, і досі поза увагою діячів української культури є трагедія «Тарас Шевченко» Манматха Рая (Індія), яка майже три роки йшла на сцені Державного муніципального театру Калькутти. Додамо, що п'єса написана мовою хінді, але й мала адаптацію англійською, тому що Калькутта – це місто, яке відвідують щороку 5 млн іноземних туристів. Трагедія вийшла друком окремою книгою також двома мовами. Її створено, як зазначив автор передмови професор Сунімі Кумар Чаттерджі, на основі «Кобзаря», щоденника, автобіографії та повістей Тараса. Наприкінці подано тлумачення деяких побутових деталей, які існують в Україні, окремих слів, залучених до діалогу та ремарок. Їх також Сунімі Кумар Чаттерджі потрактував.

Не залишилася байдужою до Т. Шевченка й Сербія. Так, у містах Нови-Сад і Руски Керестур березневими днями 2002 року показали сценічну композицію «Минають дні». Уперше ім'я Т. Шевченка з'явилось в Белграді 1863 року на сторінках газети «Сербського щоденника» («Српски дневник», № 288), а переклади творів – у часопису «Віла» (*Vila*) за 1868 рік. Це була поема «Неофіти» (переклад В. Новаковича), згодом переклали й «Гайдамаків». 15 березня 1931 року в Белграді відбулася Сербська рада, на якій зі словом про українського митця і його творчість, зокрема драматичну, виступив видатний сербський драматург Б. Нушич. На Раді показали уривки з «Гайдамак», «Катерини» та «Сну». До перекладів його творів у 1969 році долучилася Д. Максимович – лауреат Міжнародних премій, а «Назара Стодолю» впродовж ХХ ст. перекладали тричі.

У Словенії особливим успіхом користуються російські твори Кобзаря, написані в 40-х роках ХІХ ст., – романтичні «Слепая», «Никита Гайдай», «Тризна». Їх переклали Й. Абрам, О. Жупанчич, З. Кведер, Б. Крефт, а пройшли вони в театральних колективах Любляни.

Забутими нині є і такі факти. У 1937 році на західних землях України, що тоді перебувала під польським протекторатом, існував театр «Заграва», на чолі якого стояв європейський режисер В. Блавацький. У його

режисурі 1937 року поставили надзвичайно оригінальну драму З. Тарнавського «Тарас Шевченко» в чотирьох діях. Перша мала назву «Два світи» (1843), друга – «В Яготині, в маєтку князя Рєпніна», третя – «Двоголовий орел» (1847 – у Петербурзі; фрагмент судового процесу над Шевченком), четверта – «На засланні» (1857 – у Новопетровській фортеці поблизу Каспію), а фінальний епізод – «Вмирає людина» (1861 – відхід Кобзаря на той світ) – у Петербурзі. Роль Тараса грав актор Л. Боровик, а начальника жандармського Третього відділу генерала Леонтія Дубельта виконував сам В. Блавацький. Театр показував драму в містах Польщі та Словаччини, де згодом її переклали словацькою. Проте сценічного втілення вона не знайшла, а в репертуарі театру проіснувала лише до 1939 року. Нині драма «Тарас Шевченко» З. Тарнавського невідома в Україні, хоча її художня вартість аж ніяк не застаріла.

Улітку 1945 року В. Блавацький на території Західної Німеччини (Баварія) організував театральний колектив Ансамбль українських акторів (АУА), який пропагував Шевченкову поезію різними мовами – російською, англійською, французькою, іспанською. У 1951–1952 роках В. Блавацький вів у США недільну передачу «І це, і те», у якій певні березневі і травневі дні присвячував Кобзареві.

Пам'ятати потрібно й інше. У грудні 1892 року одна з найкращих театральних труп в Україні, очолювана антрепренером і видатним громадським діячем Г. Деркачем, репрезентувала у Франції дві вистави, а саме: «Назара Стодолю» і «Наталку Полтавку» за І. Котляревським. У колективі працювали тодішні найкращі українські актори – Є. Зарницька, Є. Боярська, Д. Гайдамака, І. Загорський, С. Глазуненко та Ю. Косиненко. У Парижі трупа виступала впродовж грудня; успіх був надзвичайний. Відома письменниця Адан перебувала в захопленні, а провідний критик Ф. Сарсе на сторінках популярної газети «Figaro» високо оцінив обидві вистави. Наприкінці грудня спектаклі показували в м. Бордо, у січні 1893 року – у м. Марселі, і звідси трупа вирушила до м. Батумі. Є. Зарницька

ІСТОРИЯ

(виконавиця ролі Галі в «Назарі Стодолі») з Парижа писала: «Справи наші в сценічному відношенні чудові – кращого прийому, кращих рецензій не треба. І все це, майте на увазі, від щирого серця». Надзвичайний успіх також мали співаки (хор налічував 70 осіб) і танцюристи – їх викликали по кілька разів, аби повторювали пісні й танці.

На честь українських митців сцени французи влаштували великий бенкет. І таке вшанування означало виняткову прихильність. Однак шовіністична преса в Росії та Україні чомусь писала, що подорож трупи Г. Деркача до Франції як з організаційного, так і матеріального боку проходила невдало.

Наприкінці 30-х років ХХ ст. в Білорусі переклали і видрукували дві п'єси – це «Назар Стодоля» і «Мати-наймичка» І. Тогобочного. Обидві п'єси поставив тодішній Поліський драматичний театр. Згодом, у 1940 році, йому присвоїли ім'я Янки Купали. У репертуарі театру ці п'єси перебували до червня 1941 року, тобто початку війни. У 1940 році новий переклад обидвох п'єс здійснив ще й відомий письменник Янка Бриль, хоча до попереднього перекладу причетним був і письменник К. Крапіва. Усупереч тодішньому ідеологічному тиску, Янка Бриль переклав також драму І. Тогобочного «Борці за мрії» (інша назва – «Кайн і Авель»), де процитовано поезії Тараса, а в Західній Білорусі вона мала назву «Змагары за ідзю» (1939). Шкода лише, що ім'я І. Тогобочного зовсім забуто в Україні.

Лауреат Нобелівської премії за 2015 рік письменниця С. Алексієвич, у день її на-

городження (жовтень, 2015), дала інтерв'ю газеті *Deutsche Welle*: «Недалеко від мого будинку в Мінську стоїть пам'ятник українському Кобзареві Тарасу Шевченку. Щоранку я бачу, що пам'ятник обсіпаний квітами. Українці зробили другу революцію, тепер важливо, щоб політики її не прогнали. Це заповіт митця» (Літературна Україна. – 2015. – 15 жовт. – С. 2).

До 200-річчя з дня народження Т. Шевченка нові переклади його творів, зокрема «Гайдамак», з'явилися на Кубі (книга, поки що, не надійшла в Україну), підготовлено том і його творів (поетичних, прозових і драматичних) у Німеччині (м. Дюсельдорф), двомовне видання однотомника завершено в Канаді. Однак нині, через погіршення культурницьких відносин, чимало відомостей про переклади творів Кобзаря в Україну не надходять. Додамо також, що пам'ять Т. Шевченка митці вшанували і в Стамбулі (лютий, 2014).

Проте варто зазначити, що зарубіжні діячі культури, критики, дослідники світового театрального і літературного процесу, незважаючи на різні політичні та соціальні умови, постійно стверджують у своїх матеріалах, що прекрасне знання Т. Шевченком теорії драми, досягнень античності, європейських здобутків у першій половині ХІХ ст. виробило в нього дивовижне вміння через діалог, окреслення особливостей людських характерів в опосередкуванні з навколишньою дійсністю, виявляти індивідуальність в усій її красі. І саме це ріднить його зі справжніми майстрами красного письменства всіх континентів Землі.

SUMMARY

Translations and stage interpretation of T. Shevchenko drama abroad still remain insufficiently explored. Although according to the statements of world art studiers, just the author of *Nazar Stodolia* and *Haidamaky* is the first one who has opened heroic-romantic line in Ukrainian performing art for the first time. Drama *Nazar Stodolia* became very famous in Bulgaria since 1911 owing to theatre troupe of O. Sukhodolskyi. In the same year in Bulgaria *Haidamaky* and the play of partially forgotten in Ukraine playwright I. Tohobochnyi *Mother-hireling* created by the poem of T. Shevchenko were translated. T. Stoicheva, one of the best European actresses, played the part of hireling Maryna. The play was in the theatre repertory until 1925. In Yambol in 1954 the director Ya. Stoyanov gave his interpretation of *Nazar Stodolia*, attracting famous Bulgarian actors. During 1984–1991 Literary Theatre in Sofia staged several

ЛЕОНІД БАРАБАН. ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СВІТОВА ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА

poems by T. Shevchenko, broadcasted *Nazar Stodolia* in translation, dramatic opera *Kateryna* by M. Arkas, the opera *Hireling* by M. Verykivskiy.

In 1954 in New York (USA), famous playwright R. Lapika has written psychological drama *State Treason*, where for the first time in English reproduced the episode of Shevchenko arrest and the trial at him and other members of the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius. The eternal conflict between the artist and the authorities, between indestructible spirit and rough force, between the desire of freedom and imperial aggressiveness dominated in the most important task of the drama. In 1969, in Brooklyn – Theatre Carmen School – compassed in English the staging of *Kateryna* by M. Arkas by T. Shevchenko poem. In 1951 in Philadelphia the composer and theatre figure Ya. Barnych staged the play *Kateryna* by M. Arkas (in English) and *Voice of America* broadcasted it in European countries.

Drama of Ukrainian Kobzar joined the theatre culture of Czech Republic and Slovakia in 1898 with the translation and printing of *Nazar Stodolia*. This drama was published in separate editions in the Czech Republic for several times: translation of 1955 by M. Melovanov and V. Libovytskyi, 1958 – H. Budinov, lyrics from *Vechornytsi* by P. Nishchynskiy translated by V. Danek. In Slovakia Music and Drama Theatre of Bratislava in 2001 the premiere of opera *Kateryna* by M. Arkas was shown and got the highest theatre prize at the festival theater revue of the country theatres.

In Canada the drama of Taras Shevchenko *Nazar Stodolia* was shown in 1891, and the translations of his works started to be realized from the first decade of the XXth century. *Nevolnyk / the Slave* of M. Kropyvnytskyi in English and French, staged in October, 4, 1913 by the Working theater in Winnipeg became the first work in this field. The premiere of *Mother-hireling* by I. Tohobochnyi took place in Saskatoon in 1924 and in 1928 there was his own drama *Love, black-browed*. In March 21, 1914 in Winnipeg Working theater staged *Nazar Stodolia* (timed to 100th anniversary of Birthday of the genius). In Toronto in 1962 opera *Kateryna* by M. Arkas was performed in two languages (Ukrainian and English). In Saskatoon dramatic team at Ukrainian community showed *Haidamaky*.

In Germany – the Western part of Berlin – in 1948 director H. Zatzornytskyi put on the stage the poetic composition *Girls, Listen and Learn*. The performance *Haidamaky* in the interpretation of the director and actor Y. Hirniak was shown in Rehensburh (certain dialogues were performed in German). Director V. Blavatskyi helped to put *Nazar Stodolia* in Munich, Naiboiern, *Kateryna* by M. Arkas – in Berchtesgaden.

Brilliant translation of *Nazar Stodolia* was done in Spanish by R. Estrella, and wide commentary to the play was written in 1964 by a famous writer S. Feikhoo. Unfortunately, a tragedy *Taras Shevchenko* by Manmatkha Rai (India), which has been performed on the stage of the State Municipal Theatre of Calcutta for almost three years (written in hindi, but also adapted in English) is still neglected by the figures of Ukrainian culture.

In the late 30s of the XXth century in Bilorus two plays – *Nazar Stodolia* and *Mother-hireling* by I. Tohobochnyi – were translated and published. They were put by Polissia Drama Theatre (from 1940 by Yanka Kupala).

On the occasion of the 200th anniversary of birthday of Taras Shevchenko new translations of his works, *Haidamaky* in particular, appeared in Cuba, a volume of Kobzar's works (poetry, prose and drama) was prepared in Germany (Dusseldorf), bilingual one-volume edition was finished in Canada.

Keywords: Taras Shevchenko, drama, literary translation, Ukrainian theater.